

לשמוח או לא לשמוח?

כאשר אויבי ישראל חווים מפלה יש לשמוח ולהודות לה', אולם כאשר למכר שאיננו מחבבים מתרחשת נפילה אסור לשמוח. ישנם חסידים שמתעלים על עצמם וגומלים טובה תחת רעה.

פרעה והמן

לשמוח או לא לשמוח? זו הייתה הדילמה הציבורית של השבוע אחרי שהתפרסמו החדשות מאיראן.

ישנו מנהג ותיק ללמוד בשבתות הקיץ ובפרט בין פסח לשבועות פרק אחד מפרקי אבות בכל שבת. בשבת הזו נלמד את פרק ד. במשנה י"ט נאמר: "שמואל הקטן אומר בנפול אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך" (משלי כד, יז). שמואל הקטן מצטט פסוק מספר משלי שאומר לנו שכשרואים את האויב נופל אסור לשמוח בגלוי ואפילו אסור שתהיה שמחה בלב, ואם כן הדברים לענייננו ברורים כשמש.

אבל מיד נשאלת שאלה. לא מזמן חגגנו את חג הפסח ובשביעי של פסח קראנו את סיפור קריעת ים סוף, ו'שירת הים' בה אנו אומרים: "אשירה לה' סוס ורוכבו רמה ביס? מרכבות פרעה וחילו טובעו ביס סוף? ירדו במצולות כמו אבן? צללו כעופרת במים אדירים". אנו במפורש חוגגים את מפלת האויב!

אמנם הגמרא אומרת שבקריעת ים סוף בקשו מלאכי השרת לומר שירה, "אמר להן הקב"ה מעשה ידי טובעין ביס ואתם אומרים שירה?!" (סנהדרין לט, ב). ה'גערה' הזו נאמרה כלפי המלאכים שכן הם לא היו חלק מהנס, אבל עם ישראל שעבורם נעשה הנס, בוודאי ששרו ושמחו. הנשים עוד הגדילו לעשות, ובראשות מרים יצאו בתופים ובמחולות.

נלך קצת יותר אחורה לחג הפורים בו אנו חוגגים את מפלת המן, ואיננו

מסתירים את זה. במגילה מסופר במפורש שאת המן ובניו תלו על העץ ולקראת סופה נאמר שאנו חוגגים את מפלת המן ונס ההצלה. ובפרט בברכה שאומרים אחרי קריאת המגילה: "הרב את ריבנו והנוקם את נקמתנו" והמשלם גמול לכל אויבי נפשנו". בפיוט 'שושנת יעקב' שאומרים מיד אחרי הברכה אנו מוסיפים "ארור המן אשר ביקש לאבדי" וכו'. ואם כן למה בדיוק התכוון שמואל הקטן כשאמר "בנפול אויבך אל תשמח"? אנחנו במפורש כן שמחים.

מי הוא שמואל הקטן

שמואל הקטן היה תנא מחכמי יבנה בדור הראשון אחרי חורבן בית שני. התלמוד (סנהדרין יא, ב) מספר לנו עובדה מעניינת שמסבירה מדוע הוא נקרא 'הקטן': "מעשה ברבן גמליאל שאמר השכימו לי שבעה לעליה". רבן גמליאל היה נשיא הסנהדרין באותה תקופה. הוא ביקש שיזמנו אליו למחרת בבוקר שבעה מגדולי ישראל כדי להסכים יחד על הצורך לעבר את השנה, דהיינו, להוסיף חודש נוסף אדר ב' (כמו שנה זו) לפני פסח.

למחרת "השכים ומצא שמונה". היה חכם אחד נוסף שלא היה צריך להיות שם. "אמר, מי הוא שעלה שלא ברשות ירד. עמד שמואל הקטן ואמר אני הוא שעליתי שלא ברשות, ולא לעבר את השנה עליתי אלא ללמוד הלכה למעשה הוצרכת". הוא אמר שהוא זה שבא בלי הזמנה, אך הוא לא הגיע כדי להיות אחד מהשבעה חכמים, אלא הוא ביקש לבוא ללמוד כיצד מעברים את השנה. הוא בא בתור 'מתמחה'. השיב לו רבן גמליאל: "שב בני, ראויות כל השנים להתעבר על ידך, אלא אמרו חכמים אין מעברין את השנה אלא במזומנין לה". ממשיכה הגמרא ואומרת: "ולא שמואל הקטן הוה אלא איניש אחרינא". באמת שמואל הקטן כן הוזמן. מישהו אחר הגיע בלי הזמנה, אבל כדי שלא לבייש את אותו אחד, שמואל הקטן נטל את האשמה על עצמו, ולכן הוא זכה לתואר 'הקטן'. זה עוזר לנו להבין מדוע דווקא הוא דורש את הפסוק "בנפול אויבך אל תשמח", אבל גם הוא עצמו התנהג לפעמים אחרת.

תפילה לאיבוד המלשינים

'תפילת העמידה' היא תפילה שכולנו מכירים, זהו חוט השדרה של כל אחת משלושת התפילות שאנו מתפללים בכל יום. התפילה הזאת נקראת גם 'שמונה עשרה'. מדוע? כי יש בה שמונה עשרה ברכות. אבל כשסופרים את מנין הברכות מגלים שיש תשע עשרה ברכות.

הגמרא במסכת ברכות מספרת שבתחילה התקינו אצל רבן גמליאל ביבנה שמונה עשרה ברכות שמקיפות את כל צרכי האדם, הגשמיים והרוחניים. אלא שבאותה תקופה שלאחר חורבן בית שני התפתחו כל מיני כתות שונות ומשונות בעם ישראל, צדוקים, בייתוסים, נוצרים וכדומה, וכל אחת מאותן הקבוצות כפר בחלק אחר של התורה. בנוסף לכך, התרבו מקרי ההלשנה והבגידה בעם ישראל ומהם העם היהודי סבל צרות צרורות. רבן גמליאל ראה צורך לתקן ברכה נוספת שהיא תפילה לאיבוד אותם מלשינים כדי לבטא את החומרה שבתופעת המלשינות ולחדד את סכנת הכפירה בעם ישראל. פנה רבן גמליאל לחכמים וביקש שיציעו מישהו שמתאים לתקן תפילה כזאת. מי לבסוף עשה את זה? "שמואל הקטן" (ברכות כח, ב).

מה נאמר בברכה הזאת: "ולמלשינים אל תהי תקוה, וכל המינים וכל הזדים כרגע יאבדו, וכל אויבי עמך מהרה יכרתו, ומלכות הרשעה מהרה תעקר ותשבר ותמגר ותכניע", ומסיימים: "ברוך אתה ה' שובר אויבים ומכניע זדים". אם כן רואים שאותו שמואל הקטן שדורש "בנפול אויביך אל תשמח" הוא זה שיוצא בחריפות נגד אותם אלו שמנסים לקעקע את יסודות האמונה של עם ישראל ומתפלל שאותם מלשינים ומינים שגרמו סבל רב לעם היהודי "כרגע יאבדו".

ואם כן איך מסתדרים הדברים?

ההסבר הוא שכשמדובר על אויבים של עם ישראל כמו המן ופרעה, שם בוודאי צריך להתפלל שהשם יושיע אותנו מהם וכשהוא נפרע מהם חובה עלינו לשמוח ולהודות לה' על כך. מה ששמואל הקטן דרש כל חייו: "בנפול

אויבך אל תשמח", הוא לא התכוון להיטלר, אלא לאיש שגר בשכנותך ומרגיז אותך כל יום, שהכלב שלו נובח כל לילה ולא נותן לך לישון וכמה שהפצרת בו שיעשה משהו בנידון הוא מקשה את עורפו ולא רוצה לשמוע. או אותו אחד שמנסה להתחרות בך בעסקים ופתח חנות ממולך שמתחרה על אותם קונים וממש גונב את פרנסתך. זה גם יכול להיות פוליטיקאי שאתה מתעב ממש, בגלל שאתה בטוח שהדעות שלו גורמות לחורבן וכו'. על אותם מקרים כיוון שמואל הקטן כשאמר: "בנפול אויבך אל תשמח". מדוע? "פן יראה ה' ורע בעיניו". הקב"ה לא יכול לסבול את השמחה לאיד שבאה מרגשי נקמה אישיים שבאים מתוך רוע לב ואכזריות (יחל ישראל ד', עמ' שס"ז ואילך).

תרומה בעד ההלשנה

אני רוצה לחלוק אתכם סיפור על חסיד של אדמו"ר הזקן שחי לפני כשלוש מאות שנה. הוא היה עשיר גדול שעסק רבות בענייני צדקה, בנוסף לכך שהיה גאון גדול ובעל מידות טובות. שמו היה ר' סענדר. סענדר ואביו היו סוחרי תה ברוסיה. הם נהגו לנסוע ללייפציג שבגרמניה שם נפגשו עם הספק הראשי וסיכמו ביניהם על המחירים והכמויות. לאחר מכן הייתה הסחורה נשלחת אל הגבול הרוסי.

בעירם היה איש עסקים יהודי שהיה עוין את החסידים, וגם צרה עיניו בהצלחתם של סענדר ואביו. הוא החליט להסיג את גבולם ולהתחיל לסחור בתה. צרות העין שלו גרמה לו להלשין לשלטונות כאילו הם מעלימים מכס, ובכך להיות סוחר התה היחיד בעיר. וזאת לדעת, כי למרות שסנדר ואביו ניהלו את עסקיהם בצורה חוקית, הרי שחקירה ממשלתית תוכל בוודאי לגלות פגמים ניהוליים פה ושם. המתחרה תכנן להלשין לרשויות על הסחורה ברגע שהיא חצתה את הגבול לרוסיה. כך, חשב, משלוח התה יוחרם, סענדר ואביו יפסידו סכום כסף גדול ובנוסף יצטרכו להתמודד עם ההאשמות הפליליות.

סענדר, שלא ידע מכל הנעשה, נסע כדרכו ללייפציג. הוא שילם סכום כסף

גדול כדמי קדימה כאשר מובטח לו כמות הגונה של סחורה. תוך כדי כך פשטה שמועה בעיר שהרשויות מנהלות חקירה על משלוחי תה והברחות מכס, וכמה ימים לאחר מכן נודע כי הוגשה תלונה נגד משלוח גדול של תה.

סענדר ואביו, שחששו כי השלטונות יחרימו את משלוח התה ללא עוול בכפם, החליטו לשמור את הסחורה במקום סודי עד אשר יירגעו הרוחות. התוכנית הצליחה והשלטונות לא החרימו את הסחורה, אבל התה ² התקלקל. הם ספגו הפסד כספי גדול וכתוצאה מכך החליטו לנטוש את עסקי התה.

המלשין אף הוא יצא נפסד. אחרי ששככה הסערה, התברר שהרשויות תפסו את משלוח התה שלו שהגיע כמה ימים מאוחר יותר במקום את זה של מתחריו! המזימה שרקם שבה אליו כבומרנג ומרוב צער הוא נפל למשכב. רבים ריחמו עליו ותרמו כסף למשפחתו כדי שיוכלו להמשיך ולהתקיים בכבוד.

רק בודדים ידעו על תוכניתו המרושעת, וביניהם היו סענדר ואביו אך בשל טוב ליבם, הם לא סיפרו על כך לאיש.

בתו של המלשין התבגרה והגיעה זמנה לבוא בקשרי השידוכין, אלא שבידי המלשין לא הייתה פרוטה לפורטה. יום אחד הגיע סענדר לבקר בביתו של החולה ³ כשהוא נכנס אל הבית ניכר היה כי המלשין מנסה למלמל משהו מתחת לשפתיו ללא הצלחה. סענדר ניחם אותו במילות עידוד ובקריאה לבטוח בישועת השם. רכותו ועדינותו חדרה לליבו של החולה. אחרי שעזב סענדר את הבית, נמצאה מתחת כריתו של החולה חבילה של מזומנים שדי היה בה בשביל לממן נדוניה נאה עבור הבת.

תקופה לאחר מכן סענדר עצמו נפטר. אדמו"ר הזקן הגיע לשקלוב כדי לנחם את אביו של סענדר ואמר לו: "אני רואה שלבן שלך יש 'לבושים' כאלו שלא שיערתי". דהיינו, שהנשמה שלו מאירה באור רוחני נעלה מאוד.

אדמו"ר הזקן ביקש מהיושבים במקום שיספרו לו על סנדר. סיפרו לו כמה סיפורים, אבל עדיין לא נחה דעתו והוא ביקש שיספרו עוד. כשהוא שמע את הסיפור הזה, כיצד הוא טיפל בזה שגרם לו הפסדים גדולים וגמל לו טובה תחת רעה הוא אמר: "עכשיו זה מובן לי, על כאלה לבושים לא שיערתי". (דברי ימי הרבנית רבקה עמ' י"ב ואילך).

שמואל הקטן תבע לא לשמוח בנפילה של השני. חסידות מלמדת אותנו לשאוף לדרגה גבוהה יותר: לגמול טובה תחת רעה. זה מה שמצופה מחסיד.